

Tilburg University

Review of the book Was heißt "Handeln Gottes"?

Sarot, M.

Published in:
Nederlands Theologisch Tijdschrift

Publication date:
2002

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Sarot, M. (2002). Review of the book Was heißt "Handeln Gottes"? Eine Rekonstruktion der Lehre von der Vorsehung, R. Bernhardt, 1999, 3579004034. *Nederlands Theologisch Tijdschrift*, 56(4), 349-350.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Preprint

Reinhold Bernhardt, *Was heißt 'Handeln Gottes'? Eine Rekonstruktion der Lehre von der Vorsehung*, Gütersloh, Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 1999; 480 pp., DM 68, ISBN 3579004034.

In dit Heidelbergse Habilitationsschrift stelt Reinhold Bernhardt de vraag wat in recente continentale en angelsaksische literatuur is gezegd over de theorie van Gods handelen en Gods voorzienigheid. Na een algemene inleiding geeft B. een overzicht van de klassieke voorzienigheidsleer (toegespitst op Luther en Calvijn). Hij onderscheidt tussen een actualistisch model, volgens hetwelk God in de wereld intervenueert krachtens Gods werkdadige wil, en een sapiëntieel-ordinatief model, volgens hetwelk God in de wereld werkt krachtens de bij de Schepping ingeschapen orde en doelstellingen. Beginnend bij het mechanicisme in de natuurwetenschap – waarbij Dijksterhuis ongenoemd blijft – schetst B. vervolgens de oorzaken van de crisis in het voorzienigheidsgeloof. Schleiermacher vormt het laatste hoogtepunt in de voorzienigheidsleer, in een synthese van beide door B. onderscheiden modellen: God verricht geen separate handelingen in de wereld, maar het wereldproces als geheel kan als Gods handeling geschetst worden. Na Schleiermacher valt in de theologie vooral een terugtrekkende beweging waar te nemen, waarin Gods voorzienigheid niet langer zichtbaar wordt in natuur en geschiedenis, maar slechts in de vrome beleving van de gelovige. B. kritiseert Joachim Konrad e.a., die, verder bouwend op Barth, onderscheiden tussen een bijbels-christelijk en natuurlijk-theologisch voorzienigheidsbegrip; in de pluriforme veelheid van theologische ontwerpen is dit onderscheid niet scherp te maken, en het doet onvoldoende recht aan vele legitieme pogingen om Gods werkzaamheid in de wereld te denken (269–270). Vervolgens bespreekt B. een aantal hedendaagse pogingen om het klassieke leerstuk te hernemen. Daarbij bespreekt hij eerst verschillende pogingen om gebruik te maken van verschijnselen van contingentie in de hedendaagse natuurwetenschap voor de theorie van Gods handelen, uitlopend op een pleidooi voor het *two languages* model. Vervolgens onderscheidt hij ook in de hedendaagse theologie een actueel model dat God als een persoonlijke actor ziet (Farrer, Wiles) en het meer deïstisch getinte sapiëntieel-ordinatieve model (Karl Rahner). Daar komt nu een derde, panentheïstisch getint model bij, dat B. het representatiemodel noemt (Pannenberg, Peter C. Hodgson). Hier wordt Gods handelen gedacht in termen van een krachtveld, van werkende tegenwoordigheid. Nadat op deze wijze de *status quaestionis* uitvoerig is geschetst, blijft voor een eigen ontwerp ('Rekonstruktion') van een voorzienigheidsleer weinig ruimte over. B. eindigt met een aantal tamelijk algemene stellingen, die hij kort toelicht. Dan gaat het er bijvoorbeeld om, dat de voorzienigheidsleer geworteld moet zijn in de pneumatologie, gestempeld moet zijn door de *theologia crucis* en eschatologisch gericht moet zijn. B.'s weergave van de posities van anderen is voorbeeldig; daarin ligt de waarde van dit boek. De ordening die hij door middel van zijn indeling vervolgens in deze posities aanbrengt, is niet altijd overtuigend. Zo ligt de positie van Wiles zo dicht bij die van Schleiermacher, dat B. er niet in slaagt, duidelijk te maken waarom Schleiermacher een middenpositie inneemt, en Wiles binnen het actuele model valt. De indeling is ook weinig verhelderend. De thesen waarmee het boek besluit tenslotte schieten als systematisch-theologische verwerking tekort, en leveren nauwelijks een bijdrage aan de overwinning van de gesignaleerde crisis.

Marcel Sarot